

KENT AKADEMİSİ

Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi | Journal of Urban Culture and Management

www.kentakademisi.com

ISSN: 2146-9229

Volume: 10 Issue: 2 Summer 2012 | Cilt: 10 Sayı: 2 - Yaz 2012 | bilgi@kentakademisi.com

Kapak:

Küresel Ölçekli
Siyasal Dalgaların
Kent ve Kimlikleri
Üzerindeki
Etkileri / **EDİTÖRDEN**
◆ I-II

Küreselleşmenin
Kentsel Dönüşüm
Anlayışı ve
Aykırı Bir Örnek
Ruhr Havzası Örneği
Öğr.Gör. Halil DAĞ
◆ 40-51

İslâm ve Batı Şehrinde
Kentsel Mekânın
Kimlik Bileşenleri
Dr. Hasan TAŞÇI
◆ 52-70

ABD, Sovyetler
(Rusya Federasyonu) ve
Türkiye'de
Planlama ve Verimlilik
Dr. Halit SUIÇMEZ
◆ 71-77

Gündem: Küresel Sosyo-Ekonomik Dalgaların Kent Kimlikleri Üzerindeki Etkileri

Küresel Ölçekli Siyasal Dalgalanmaların Kent ve Kimlikleri Üzerindeki Etkileri

Yrd.Doç.Dr. Ahmet FİDAN
EDİTÖRDEN

Tarih boyunca, insanoğlunun dünya hırsı ve ihtirasları o kadar ileri boyutlara varmıştır ki, bin, hatta on bin yıllık medeniyetin izlerini hatta belgelerini taşıyan mimari unsurları hiç gözünü kırpmadan sırf ekonomik ve siyasal saiklerle yerlebir edebilmektedir.

Uzun zamandır yeni kavram olan “*öğrenen şehirler*” veya kentler etimolojik olarak “*çikolata*” kelimesi gibi, insanın serotonin (mutluluk) hormonunu tetiklemektedir. Ne var ki, düne kadar “*öğrenen şehirleri* konuşurken, bu gün malesef bütün bir insanlık özellikle Ortadoğu’da, “*ağlayan şehirler*”i konuşmaktadır. Evet belki kavramsal olarak literatürde bu kelimeyi ilk defa ben kullanıyorum ama, keşke kentlerimiz ağlamasaydı da ben de bu kavramı üretmeseydim.

Modern kentlerin yeniden inşaası, kentler açısından belki de yenilenme için fevkalade fırsatlardır. “Kentsel dönüşüm” kavramında olduğu gibi, geri dönülmesi imkansıza yakın olaylar, kentsel dönüşümle ideal hale getirilebilmektedir. Ne var ki, özellikle kadim kentlerin savaşlarda bir bir vurulmasıyla, DEĞİL SADECE KENT KİMLİĞİ, BİN YILLIK MEDENİYETLERİN İZLERİ DE bir çırpıda silinmektedir.

Bu iç acıtan gerçekleri dile getirirken, elimden gelebilecek belki tek şey, ekonomik ve siyasal dürtülerle İNSANLIĞIN KADİM MEDENİYETLERİNİ YOK ETMEMELERİ İÇİN, akıl, izan, sağ duyu, vicdan duygularının harekete geçmesi için en içten temennilerde bulunmaktır.

Yüce Yaratıcı’dan temennim, insanlığın yakasını silkeleyecek ERDEMLİ bir liderin çıkıp bu entrikaların önüne geçecek adımları atmasıdır.

Sağduyulu ve basiretli yarınlar dileklerle.

EDİTÖR

INDEX | İÇİNDEKİLER

INDEX İÇİNDEKİLER		Pages
	İçindekiler ve Editör Yazısı	
*	Gündem: Küresel Sosyo-Ekonomik Dalgaların Kent Kimlikleri Üzerindeki Etkileri	I- II
	EDİTÖRDEN	
	Küreselleşmenin Kentsel Dönüşüm Anlayışı ve Aykırı Bir Örnek Ruhr Havzası Örneği	
1	Halil DAĞ	40-51
	İslâm ve Batı Şhrinde Kentsel Mekânın Kimlik Bileşenleri	
2	Hasan TAŞÇI	52-70
	ABD, Sovyetler (Rusya Federasyonu) ve Türkiye’de Planlama ve Verimlilik	
3	Halit SUIÇMEZ	71-77
**	Volume: 10, Issue: 2, Summer 2012 Ful Page	40-77

ONLINE BİLGİ İLETİŞİM ve MEDYA HİZMETLERİ

Küreselleşmenin Kentsel Dönüşüm Anlayışı ve Aykırı Bir Örnek Ruhr Havzası Örneği

Öğr.Gör. Halil DAĞ

Gümüşhane Üniversitesi Köse Meslek Yüksek Okulu Öğr.Gör.

ÖZET

Modern dünyanın sistematığının kurulduğu Sanayi Devriminden bugüne hayatın her alanında olduğu gibi insan yaşamının mekansal boyutlarından birisini oluşturan kentler de yeni dönemin eğilimlerinden nasibini almıştır. Antik Yunan ve Roma'dan beri site ve bourg formlarıyla egemenliğin çekirdeğini oluşturan kent sanayi döneminde geçirdiği anlam kaymasıyla yeni bir toplumsal iş bölümünün de mekanı olarak yükselmiştir. İçeriğini kapitalizme özgü ekonomik ihtiyaçların oluşturduğu bu dönüşüm sürecinde kırdan kente yönelen büyük nüfus hareketleri ile kentlerin çehresi değişmiştir. Bu dönemde “*ancient regime*”e özgü egemenliğin temsili kentler yeni egemenlerin mekansal ve hiyerarşik hayat alanını temsil eden sanayi kentlerine dönüşmüştür. Artık yeni dönemde kent, kapitalizme özgü ihtiyaçlar çerçevesinde yeni toplumsallaşmanın ve katmanlar arası hiyerarşik dağılımın merkezidir. Gerek yeni dönemin ihtiyaçları gerekse yoğun nüfus hareketleri ve sonraki devirlerde gerçekleşen başka olaylar tarihsel bir mit olan kentlerin yeni baştan ele geçirilmesini gerektirmiştir.

Sanayi devriminden bugüne farklı ihtiyaçlara göre farklı felsefelerle gerçekleştirilen bu elden geçirme ve yenilemeler kentsel dönüşüm olarak adlandırılmaktadır. 1970’lerde kapitalizmin nihai krizine bir çare olarak ortaya çıkan neoliberalizm, öncülü liberal kapitalizm gibi hayatın her alanına müdahale ederken toplumsal ilişkilerin mekanını temsil eden kentleri de yeni baştan dizayn etmekten geri durmamıştır.

Bu çalışmada kentsel dönüşüm üzerine tarihsel pratikler tartışılırken, 1970’lerden itibaren kentsel dönüşümüne insan faktörünü öteleyici bir nitelik kazandıran kentsel dönüşüm mantık ve pratiğinin

bir eleştirisi yapılmış olup günümüzde bu anlayışa karşı önemli bir sapmayı ifade eden Ruhr Havzası'ndaki tarih ve kültür merkezli kentsel dönüşüm ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm, kültürel dönüşüm, kent imajı, sanayi kentleri

GİRİŞ

Kentsel dönüşüm günümüz kamu yönetiminin en cazip tartışma alanlarından birisini oluşturmaktadır. Hem akademisyenler için hem de kamu yöneticileri için. Akademisyenler konuyu farklı dönemlerdeki uygulamaları ortaya koyarak daha iyi ve yaşanabilir bir kente nasıl ulaşıyoruz sorusuna cevap ararken yöneticiler konusu daha çok mali sorunların çözümü ve seçmen tercihini etkileme boyutlarıyla ele almaktadır.

Kentsel dönüşüm bu şekilde konunun farklı alanlardaki uzmanlarınca farklı boyutlarıyla yoğun bir şekilde ele alınmıyor olsa da yeni olan bir konu değildir. Konu literatürde sanayi devriminde ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik değişim dalgasıyla ilişkilendirilse de planlı şehircilik anlamında İspanya'daki Endülüs Emevileri'ne kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Hatta Amerika kıtasını sömürgeleştirme sürecinde İspanyol fatihlerin Amerika'da kurduğu birçok şehri, Emeviler'den miras ızgara şeklindeki kent modeline göre dizayn ettikleri bilinmektedir (Erkal, 2006). Her ne kadar kentsel planlama, dönüşüm gibi konularla ilgili konularda tarihsel örnekler bulmak mümkünse de günümüz anlamında kentin insan hayatına girmesinin sanayi devrimine ait bir sosyolojik gerçek olduğu da aşıkardir. Sosyolojik bir gerçektir, çünkü sanayi devrimi kendinden önceki dönemin toplumsal katmanlarından farklı sosyal katmanlar yaratarak sosyoloji için yeni kavramlar üretmiş, yeni ilgi alanlarının yanında toplumu sosyal bir gerçeklik olarak bütünüyle dönüştürmüştür. Sanayi devriminin bu dönüştürücülüğü toplumla sınırlı kalmamış, toplumun mekansal yaşam alanını da sanayileşmenin ihtiyaçlarına göre yeniden üretmiştir. Bu süreçte kırsal kesim göç veren bir kimliğe bürünürken kent de geçmişin kentinden farklı olarak sürekli göç alan, aldığı göçlerle genişleyen, genişledikçe de yeni ihtiyaçların ortaya çıktığı, yeni sorunların biriktiği bir mekana dönüşmüştür. Yani sanayileşme ile birlikte kent artık hem yönetsel sorunların yeni merkezi hem de sosyolojik ilişkilerin yeni merkezi olarak yükselmiştir (Akkar, 2006; Köktürk ve Köktürk, 2007; Göz, 2008).

1. KENTLEŞME VE KENTSEL DEĞİŞİM

Bütün bu sayılan olgular ilk önce, sanayileşmenin ilk başladığı yer olan İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 15.-16. Yüzyıllarda merkantilizmle (erken kapitalizm dönemi) başlayan sermaye birikimi çabaları sonuç vermiş ve 18. Yüzyılın sonunda sermaye kesimi üretici konumuna ulaşmışlardır. Bunun bir sonucu olarak da sanayileşme ortaya çıkmış, sanayileşme ile de toplum için yeni hayat alanları doğmuş, kırdan kente büyük bir nüfus hareketliliği olmuştur. Nüfusu kalabalıklaşan kentler bir yandan kente yığılan insanlara dayalı ekonomik ve kentsel yapı sorunları yaratırken diğer yandan sanayileşmeye özgü kent alanlarının ortaya çıkmaya başlaması günün koşullarında kentleri baştan aşağı değiştirmiştir.

1.1. Kentsel Dönüşümde İlk Dönem: Park Hareketi

Artan sorunların kent ölçeğinde ele alınma ihtiyacı o döneme özgü kentleşme ve kentsel dönüşüm konusunu ortaya çıkarmış, kentler ihtiyaçlara göre yeni baştan yaratılmışlardır. Londra’da ortaya çıkan Park Hareketi hem İngiltere’de hem de sanayileşmenin başladığı diğer Avrupa metropollerinde önemli bir uygulama biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamanın temel mantığı sanayi tipi kentleşmeyle diğer toplum katmanlarına göre geri duruma düşen işçi sınıfına daha iyi mekansal koşullar sunmak ve kentleri bir bütün olarak tüm toplumun sağlıklı yaşayabileceği bir mekana dönüştürmektir. Günümüzde bile varlığını sürdüren kent içi büyük park alanlarının bir çoğu bu dönemde oluşturulmuş sosyal mekanlardır. İngiltere’de ortaya çıkan kent içi çevre düzenlemesi ağırlıklı bu akım kısa sürede Avrupa genelini etkilediği gibi ABD’yi de etkilemiş, henüz kurulma aşamasındaki ABD’de Güzel Kent Hareketi adıyla devam etmiştir. İngiltere’de başlayan bu hareket ABD’den sonra 20. Yüzyılda da Bahçe Kent Hareketi gibi isimlerle uzun süre devam etmiştir. Her üç uygulama merkezindeki temel amaç kente doğanın getirilmesi, kentin güzelleştirilerek yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Bu dönemin kentsel dönüşümünde kent içine büyük ulaşım arterlerinin yapılması, geniş bulvarlar yapılması, insanlara dinlenebilecekleri sosyal alanlar yapılması tipik özelliklerdendir (Akkar, 2006; Polat ve Dostoğlu, 2007). Bu ilk dönemin ardından 1930’larda Modernist Hareket adıyla yeni bir kentleşme ve kentsel dönüşüm anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu akım, 1945’li yıllara kadar süren bir akım olup temel vurgusu sağlıksız alanların yıkılarak yeşil alanların öne çıkarılarak kentlerin yeniden kurulmasıydı. Bir önceki hareketin içerik olarak devamı gibi görünse de Modernist

Hareket büyük yapıları öne çıkaran anlayışıyla önemli bir yeniliktir. Paris gibi bir çok başkent in günümüze yansıyan görkemli yüzü Modernist Hareket'in ilkelerinin izini taşımaktadır (www.arkitera.com).

1.2. II. Dünya Savaşı Sonrasının Kentsel Dönüşüm Anlayışı

2. Dünya Savaşı bütün Avrupa coğrafyasında tarifi zor bir yıkıma neden olmuştur. Savaşın cereyan ettiği bölgeler ve şehirler tamamen tahrip olmuş, ekonomik yapılar yıkılmış, kentler harabeye dönmüştür. Avrupa'nın genelinde meydana gelen bu çöküntü savaş sonrası kentsel yapılanma anlayışında yeni başlangıçlara imkan vermiştir. Bu dönemin kentleşme anlayışının temelinde refah devleti ilkeleri ve 1930'larda etkileri görülmeye başlanan modernist akımın etkileri vardır.

Bu dönemde yıkıma ve çöküntüye uğrayan kentsel bölgelerin tamamı yıkılarak yerine yeni baştan yeni yapılar yapılmış kentler yeni baştan var edilmiştir. Bu dönemde kentsel yeniden yapılandırma tamamen bir zorunluluk olarak kendini göstermiştir. Bu dönemin en önemli özelliği merkezi planlamaya dayalı olarak kentlerin yeni baştan yaratılmasıdır. Hemen devam eden 1950'li yıllardan itibaren kentlerdeki sanayi alanları kentin dışına taşınırken boşaltılan yerlerde ortaya çıkan çöküntü alanları da kentsel dönüşüm uygulamalarına konu olmuştur. (Akkar, 2006; Polat ve Dostoğlu, 2007; Koçak ve Tolanlar, 2008). Bu dönemin kentinin öne çıkan en önemli özelliği ise 1945 sonrası dönemde toplumsal ve ekonomik yaşamda etkinliğini artıran refah devletinin görkemini açık bir şekilde simgeleyecek görkemli yapıların öne çıkmaya başlamasıdır. Bir yandan Fordist üretim toplumunun hiyerarşik yapısı öne çıkmış diğer yandan ise kent içi yollar, köprüler, istasyonlar, okullar, kamu hizmet binaları, binalar, fabrikalar dönemin devlet anlayışını simgeleyecek biçimde görkemli tasarlanmışlardır (Karakurt, 2006).

1.3. Kentsel Dönüşümde Soylulaştırma Anlayışı

İlk defa 1960'larda İngiltere'de ortaya çıkan bu akım, kentlerin çöküntüye uğrayan yerlerinin yeniden yapılandırılırken İngiliz soyluluğunu çağrıştıracak şekilde zenginlere hitap edecek şekilde biçimlendirilmesine dayanmaktadır. Bu düşünce, kentsel dönüşümden geçirilen yerlerin alt gelir gruplarını dışlarken yeniden yapılandırılan yerlere pahalı ve lüks konutlar yapımı,

alışveriş ve iş merkezleri yapımı gibi uygulamalara dayanmaktadır. Yüksek bedel ödemeyi gerektiren yeni yaşam çevresi doğal bir şekilde alt gelir gruplarını bu mekandan uzaklaştırırken yüksek gelirli kesimler için ise statü eksenli bir toplanma merkezine dönüşmüştür. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan ve sadece yüksek gelirli kesimlere hitap eden uydu kent tipi kentsel yapılanmalar da bu anlayışın çeşitli ülkelerdeki uzantılarıdır. Bu anlayış ilk başta İngiltere’de ortaya çıkmış olmasına karşın en geniş uygulama alanını ABD’de bulmuştur. Soylulaştırma odaklı kentsel dönüşümler, emlak piyasasının yönlendirmesiyle yapılmıştır. Özellikle Amerika’da görülen uygulamalarda öncelikle kenar mahalleler yıkılarak onların yerine ticari değeri olan yapılar yapılmıştır. Bu dönemin uygulamaları ile dönüştürülen alanlarda parasal getirisi daha yüksek ofis, lüks konut, iş merkezi gibi mekanlar üretilmiş, bunu yapabilmek için ise düşük gelirli kesimler yerlerinden edilmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihine baktığımızda Avrupa’da büyük ölçüde tarihi miras öne çıkarken ABD’de piyasa talepleri öne çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm Avrupa’da daha çok toplumsal yaraların sarılmasına yönelik bir uygulama özelliğine sahip olmuştur. Buna karşın kentsel dönüşümün ABD uygulamalarına bakıldığı zaman bu uygulamaların gayri menkul piyasasının talepleri doğrultusunda sermaye merkezli olarak uygulandığı görülmektedir. Amerika’da daha ziyade piyasa ekonomisinin gereklerine uygun dönüşümler söz konusu olmaya başlarken Avrupa genelinde Avrupa Kimliği kavramının kentlere damgasını vurduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni Amerika’nın küresel hegemonyasını ilan ettiği bir dönemde Avrupa’nın kendi kimliğini açıkça vurgulayarak farkını öne çıkarma ihtiyacı hissetmesi, farkını ortaya koyma çabasıdır (Akkar, 2006; Koçak ve Tolanlar, 2008; Görgülü, 2009).

1.4. Neoliberalizm, Küreselleşme ve Kentsel Dönüşüm

1970’lerde kapitalizmin ve refah devletinin krize girmesiyle ekonomi literatüründe neoliberalizm söylemleri güç kazanmaya başladı. Neoliberalizm yeni bir ekonomi yeni bir piyasa ve yeni bir devlet önermekteydi. 1980’lerde geldiğinde İngiltere ve ABD’de siyasal iktidarı da ele geçiren bu düşünce dünya ölçeğinde bir dalgaya dönüştü. Bu güç kazanma literatüre küreselleşme adıyla yansdı. Son 30 yılın literatürde en sık kullanılan bir kavramı olarak küreselleşme toplum hayatında her şeyi değiştiren reaksiyon zincirinin adı olarak ifade edebiliriz. Küreselleşmenin

temel vurgusu değişimdir. Bu vurgu o kadar güçlüdür ki değişim kavramının kendisi bile bundan kendini kurtaramamaktadır.

Küreselleşme sermayenin ve şirketlerin 1960'larda ulus ötesi baskın bir kimlik kazanmasıyla yoğun olarak gündeme gelen bir konu olmasına karşın özellikle 1980'lerden itibaren neoliberal değişimin kimliği işlevi görmektedir. Küreselleşme ile kentsel dönüşüm arasındaki temel ilişki 1960'lardan itibaren piyasalarda daha rekabetçi bir yapı isteyen sermayenin yerleştiği bölgelerde piyasa ihtiyaçlarına daha verimli bir şekilde hitap eden kentsel yapılanmalara ihtiyaç duymasıdır. Bu yapılanmanın başında finans merkezi olarak kullanmaya uygun ofisler, iş merkezleri, kentin küresel rekabette avantajlar elde etmesine yarayacak imaj yükseltici yapılar vs. gelmektedir. Bu bakımdan bu tarihlerden itibaren kentsel dönüşüm üzerinde ulus aşırı sermayenin önemli bir etkisinin olduğu ve kentsel dönüşümün geçmişteki sosyal ihtiyaçları önceleyen anlayışının bırakıldığı görülmektedir. Özellikle Amerika'da bu anlayışın bir uzantısı olarak bu dönemin kentsel dönüşümü tamamen gayri menkul piyasasının yönlendirmesiyle gerçekleştirilmiştir. Amerika'daki bu dönüşümlerin yanında 1960'lardan itibaren Avrupa ülkelerinde de eski sanayileşme politikaları terk edilmeye ve kent içi sanayi merkezleri kapatılmaya veya kent dışına taşınarak kentler sanayiden arındırılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan kentsel çöküntü alanları ABD'dekine benzer şekilde yenilemeye tabi tutulmuş, ulus aşırı sermaye ihtiyaçlarını öne çıkaran bir yapılanma gündeme gelmiştir. Devamında gelen 1980'li yıllarda ise artık tamamen neoliberal ilkeler kentsel dönüşüm mantığına hakim olmaya başlamış, kentler tamamen bir cazibe merkezi olarak tasarlanarak birer uluslar arası yarış faktörü olarak öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu anlayış tamamen kentin imajının ve çekiciliğinin artırılarak kentin uluslar arası piyasalarda pazarlanmasına dayanmaktadır. Bu anlayışla sosyal vurgular artık tamamen terk edilmiştir. Londra, Paris, Dubai gibi bir çok kentin son dönemlerde öne çıkan çehresi bu rekabetçi ve kar odaklı anlayışın eseridir (Doğan, 2001; Bayram, 2006; Karakurt, 2006; Koçan, 2011).

Bahsedilen bu yönelimin eleştirilmesi ve kentsel yoksulluğun bu dönemde daha da derinleşmesi kentsel dönüşüme bakış açısında esnemelere neden olmuş ancak yine de temel vurgu değişmemiştir. Bu dönemden itibaren sosyal ihtiyaçların tekrar vurgulara dahil edilmesinin yanında kentlerin geçmişten gelen tarihi ve kültürel dokularının da hesaba katıldığı

görülmektedir. Ancak bu duyarlılık büyük ölçüde kentin tarihi ve kültürel dokusunun da diğer unsurlar gibi birer pazarlama unsuru olarak değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. 1990'lerden itibaren kentsel dönüşüm uygulamalarında görülen en önemli farklılık ise kamu yönetiminde öngörülen değişikliklerin bir yansıması olarak yönetişimin ön plana çıkmaya başlamasıdır. Buna göre artık kentsel dönüşüm çok aktörlü, katılımcı ve proje esaslı bir uygulama halini almıştır. Bu uygulamalarda artık belediye yönetimi tek karar ve uygulama mercii olmayıp, kentsel dönüşümün içeriği ve uygulama biçimine sermaye, sivil toplum, yerel yönetim, merkezi yönetim ve vatandaş hep bir arada olmak üzere katılımcı bir yönetim anlayışı şekil vermiştir. Bunun bir sonucu olarak da uygulamaların finansmanını büyük ölçüde özel sektör yaparken yerel yönetimler de kentsel dönüşüme bir finansman sağlama yöntemi olarak bakmışlardır. Bu da açık bir şekilde özel sektörün uygulamalara damgasını vurmasına yol açmıştır. Bu dönemin kentsel dönüşümüne yönelik en büyük eleştiri ise kentlerin kentte yaşayan insanların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını gözetmemesi ve kentlerin aşırı metalaştırılarak alt gelir gruplarının dışlanmasıdır (Akkar, 2006; Koçak ve Tolanlar, 2008; Görgülü, 2009).

Sonuç olarak özellikle 1960'lerden itibaren ortaya çıkan kentsel dönüşüm uygulamaları gerek Avrupa'da gerekse Amerika'da olsun birebir toplumsal duyarlılıktan yoksun, sermaye ihtiyaçlarını gözetken anlayışlardır. Son yıllarda tarih ve kültür gibi öğeler öne çıkmış görünse de bunlar da yine küresel rekabette öne geçebilmek için birer pazarlama unsuru olarak ele alınmakta özellikle yoksullar kent yaşamının planlanmasında tamamen göz ardı edilmektedir. Bu trend gelişmekte olan ülkelerde bu şekilde olduğu gibi küreselleşme akımının etkisi altına aldığı gelişmekte olan ülkelere de aynıdır. Hatta gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamalar daha iler giden boyutlardadır. Tek cümle ile neoliberalizm bir çok alana olduğu gibi kentsel mimarideki yenilenmeye de kendi çıkarlarına göre damgasını vurmaya başlamıştır.

2. KENTSEL DÖNÜŞÜMDE AYKIRI BİR ÖRNEK: RUHR HAVZASI

Dünya genelinde küreselleşmeye dayalı böyle bir eğilim var iken Almanya'nın en eski ve en büyük sanayi bölgesi olan Kuzey Ren Westphalia'daki Ruhr Havzası'ndaki kentsel dönüşüm uygulamaları genel trende aykırı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Geçmişten Bugüne Ruhr Bölgesi

Ruhr Bölgesi, 1800'lü yıllardan beri gerek Avrupa'nın gerekse Almanya'nın en büyük sanayi bölgesidir. Burası kömür, demir çelik ağır sanayilerinin yanında tarıma dayalı bir çok sanayi kolunun da iki yüzyıldır etkin bir şekilde faaliyet gösterdiği bir bölgedir. Ancak 1960'lardan itibaren Almanya'nın sanayi politikalarında değişikliğe giderek buradaki fabrikaları kapatmaya başlaması ile bölgede oldukça geniş bir alana yayılmış kentsel çöküntü alanları oluşmuştur. Bu bölgede gerçekleştirilen dönüşüm her şeyden önce tek başına kentsel dönüşüm olarak adlandırılmaz. Buradaki dönüşüm kır-kent bütünleşmesini içine alacak şekilde bütün bir hayatın ve ekonomik iş kollarının dönüştürülmesi şeklinde olmuştur (www.metropoleruhr.de; Reicher, 2005; Kurtay ve Sağlam, 2011).

İki yüz yıllık sanayi dönemi boyunca Ruhr Havzasındaki kentsel yapılaşma gibi akarsular, çevre, sosyal yaşam, kırsal yerleşim gibi alanların hepsi bölgenin sanayi yapısından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bunun bir sonucu olarak da 1960'lardan itibaren Almanya'da sanayi üretiminin geri plana düşmesiyle bölge bütünüyle bu değişimden etkilenmiş, sanayi varlıkları faaliyetini durdurduca bölgenin her anlamda bir yenilenmeye ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Sanayi üretimindeki bu gerilemeyle birlikte bölgede işsizlik gibi sosyo ekonomik sorunlar ortaya çıkarken geride büyük bir sanayi enkazı kalmıştır. Diğer yandan 1990'larda iki Almanya'nın birleşmesi de devam eden süreçte başka sorunları doğurmuş bu da bölgenin gecikme olmaksızın topyekün elden geçirilmesini gerekli kılmıştır (www.metropoleruhr.de; www.arkitera.com; Reicher, 2005; Kurtay ve Sağlam, 2011; Köktürk ve Köktürk, 2007).

2.2. Ruhr Bölgesindeki Kentsel Dönüşümün İçeriği

Ruhr Bölgesindeki kentsel dönüşüm günümüze kadar uygulanmış bütün yöntemlerden önemli farklılıklar göstermektedir. Bunun en başta geleni dönüşümün kentsel bir ölçekte olmayıp yaşamın bütün mekansal alanlarını (kent-kır ikisi bir arada) kapsayacak şekilde bölgenin tamamını içerecek şekilde yapılmasıdır. Projeler bazında bölge kendi içinde alt bölgelere ayrılmış ve bütün projeler; sivil toplum, yerel yönetimler ve merkezi idare iş birliği ile ve bir üst koordinasyon kuruluşunun denetiminde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında yerel idarelerin bu dönüşüme katılımı tamamen gönüllülük esasında gerçekleştirilmiştir. Ancak bölgedeki

dönüşümün en ayırıcı özelliği ise tarihsel ve kültürel mirasın yeniden değerlendirilerek farklı işlemlerle toplumsal yaşama bir girdi olarak dahil edilmesidir. (Reicher, 2005; www.metropoleruhr.de; www.mitademo.com; www.arkitera.com).

Almanya genelinde de etkili olan anlayışın bölgedeki temel felsefesi “yaşam alanı” kavramıdır. Bölgedeki dönüşüm ile sanayi döneminden geriye kalan yapıların neredeyse hepsi yeniden farklı şekillerde işlevselleştirilerek toplum için yaşam alanı oluşturulmaya toplumun sağlıklı, huzurlu ve çevre bakımından zengin bir ortamda yaşaması sağlanmaya çalışılmıştır. Bölgedeki dönüşümde piyasacı anlayışın izi görülmemektedir. Buna karşın bugün bölge uluslar arası bir üne kavuşmuş olup özellikle bilimsel katma değeri yüksek ürün üretimi konusunda hem Almanya'nın hem de Avrupa'nın en önde gelen bölgelerinden birisi olma ünvanını da elinde tutmaktadır. Bir yandan eski sanayi tesisleri yeni tasarımlarıyla bir kültür ve sanat eseri ile öne çıkarken diğer yandan bölgedeki üniversitelerin laboratuvarlarının ar-ge odaklı çalışmalarıyla bölge yeni sanayi anlayışının da önemli bir temsilcisi durumundadır (www.metropoleruhr.de; www.arkitera.com; Kurtay ve Sağlam, 2011). Bölgedeki dönüşümü maddeler halinde aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz;

- Bölgedeki sanayi mirası kendi doğası ve kültürüne uygun bir şekilde korunarak dönüştürülmüştür.
- Gerçekleştirilen dönüşüm tamamen sanayi mirası üzerine inşa edilmiştir. Bu miras yeni işlevlerle yaşam alanında dahil edilmiştir.
- Bölgedeki eski sanayi tesisleri bölgenin ihtiyacına göre; müze, park alanı, tiyatro, opera, bale, jimnastik, spor, bilim tesislerine dönüştürülmüştür.
- Sanayi ihtiyacını gidermek için açılmış olan su kanalları yeni gezi alanları olarak dönüştürülürken yüksek çelik fabrikaları, ısı fırınları, maden ocakları ise durumlarına göre yeşil alan, su altı dalış merkezi, endüstri müzeleri gibi alanlara dönüştürülmüştür.

Bölgedeki bu dönüşüm tesadüfi bir çabalar toplamı olmayıp yaklaşık 20 yıllık bir sürecin yarattığı birikimdir. Bugün bu birikim ve dönüşümün bir sonucu olarak bölge Avrupa'da uluslar arası tanınırlığı ve cazibesi en yüksek bölgelerden bir tanesidir. Neoliberal anlayışla kentlere

kazandırılmaya çalışılan cazibe merkezi imajı bölgenin tamamına çok farklı uygulamalarla –hem de insanı dışlamadan- fazlasıyla kazandırılmış durumdadır. Bölgenin dönüşümü tamamen kültür kavramı üzerinden gerçekleştirilmiş olup günümüzde bölge Avrupa'nın en önemli kültür merkezlerinden birisine dönüştürülmüştür. Bu başarının bir sonucu olarak bölgeyi temsilen Essen kenti bölge adına 2010 Avrupa Kültür Başkenti ünvanı almıştır. Öte yandan bölge bugünkü haliyle hem Avrupa'nın hem de dünyanın en önemli fuarcılık merkezlerinden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bütün bu bölgeye has başarıların arkasında bölgenin “yaşam alanı” konseptine dayalı olarak sanayi mirasının yeni birer yaşam unsuruna dönüştürülmesi vardır ((www.mitademo.com; www.metropoleruhr.de; Saygı, 2008; Oğuz vd., 2010; NRW, 2012)

SONUÇ

Bu kısa bilgilerden de açık bir şekilde görüleceği gibi kentsel dönüşüm dünya genelinde bir kent merkezindeki çöküntü alanlarının kimi zaman sosyal ihtiyaçlara kimi zaman piyasa ihtiyaçlarına göre yeniden ele alınıp dönüştürülmesi iken karşımızdaki Ruhr Havzası örneği kentsel dönüşümden öte bir niteliğe sahiptir. Özellikleri bakımından Ruhr'daki dönüşüm adeta bir kültürel dönüşüm olarak adlandırılmayı hak etmektedir. Bu örnek; insanı öne çıkaran öğeleri, kültürel ve tarihi mirası koruyan özellikleri ve piyasa metodlarıyla yarışır ölçüde katma değer yaratma özellikleriyle modern batıda görülen ufulamalardan tamamen ayrılmakta ve ekonomik rekabet edebilirlik konusunda hiç de geri kalmamaktadır. Hatta bölgenin bugün birçok yüksek katma değerli sanayi alanında Avrupa'nın en iyisi olması bu modelin daha da önde olduğunu göstermektedir.

Ruhr örneğinin kent yönetimcilerine verdiği en önemli ders ise; kentsel dönüşümün yıkmaktan daha farklı bir şey olduğunu göstermesi ve yıkmadan da bir kentsel dönüşümün sağlanabileceğini göstermesidir. Diğer yandan günümüz kentlerinin aradığı modern kent imajının çok katlı binalara ihtiyaç olmadan, yerleşik değerlere ve insana sahip çıkarak da fazlasıyla parlatılabileceği ve rekabette öne geçilebileceği de ayrı bir derstir.

KAYNAKÇA

Akkar, M., (2006). “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, *Planlama Dergisi*, Sayı 36, ss: 29-38.

Bayram, A. M., (2006). “Kentsel Dönüşüm Tartışmaları”, Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Ankara Şubesi Bülteni, Sayı: 40, Mayıs-Haziran, ss: 7-11.

Doğan, A. E., (2001). “Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu”, Praksis (Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi), Sayı: 2, Bahar, ss: 97-123.

Economic Development Agency of the German State of North Rhine-Westphalia (NRW), Kuzey Ren-Vestfalya’da Yeni Yatırım Fırsatları, Tanıtım Broşürü, 21s. http://www.nrwinvest.com/nrwinvest_turkish/yayinlar/Standortbrosch_re.pdf, Erişim: 20.04.2012.

Erkal, N., (2006). “İspanya Kentlerinde Güncel Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Barselona Örneği”, Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Ankara Şubesi Bülteni, Sayı: 40, Mayıs-Haziran, ss: 66-69.

Görgülü, Z., (2009). “Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz”, Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası İzmir Kent Sempozyumu, 8-10 Ocak, ss: 767-780.

Göz, A. C., (2008)., “Kentsel Dönüşümün Esasları ve İskoçya Whitfield Örneği”, Yerel Siyaset Dergisi, Sayı 31, ss: 11-12.

Kentsel Dönüşüm’ün Tarihi, (2008), <http://v3.arkitera.com/g67-kentsel-donusum.html?year=&aID=794>, Erişim: 25.07.2012

Karakurt, E., (2006). “Kentsel Mekanı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı”, Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 26, Ocak-Haziran, ss: 1-25.

Koçak, H., Tolanlar, M., (2008). “Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (Aydın ve Afyonkarahisar Örnekleri)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), ss: 397-415.

Koçan, N., (2011). “Sanayi Alanlarının Dönüşümü: Uşak Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi”, Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, Yıl: 2, 1(3), İlkbahar, ss: 124-138.

Köktürk, E., Köktürk, E., (2007). “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi”, Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası 11. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 2-6 Nisan, Ankara, ss: 1-18.

Kurtay, C., Sağlam, H., (2011). “Ruhr Metropolitan Bölgesi Gelişim Projesi”, Serbest Mimar Dergisi, Sayı: 6-7, Eylül, ss: 71-76.

Oğuz, D., Saygı, H., Akpınar, N., (2010). “Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/Sekapark, Coğrafi Bilimler Dergisi, 8(2), ss: 157-167.

Polat, S., Dostoğlu, N., (2007). “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri”, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 12(1), ss: 61-76.

Reicher, C., (2005). "Almanya'da Kentsel Planlama: Şehri ve Çevresini Yeniden Dönüştürmek", *Planlama Dergisi*, Sayı: 3, Çev: Sinemillioğlu, H., ss: 56-65.

Ruhr Metropolü, (2008). Eylül, 85s., http://business.metropoleruhr.de/uploads/media/Standortcharts_TURKISH.pdf, Erişim: 25.07.2012.

Ruhr Bölgesini Başarıyla Dönüştüren Projenin Sırları, Söyleşi, Tarih: 28 Ekim 2008, <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=35430>, Erişim: 25.07.2012.

Saygı, H., (2008). *Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit Sekapark*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 149s.

İslâm ve Batı Şehrinde Kentsel Mekânın Kimlik Bileşenleri

Dr. Hasan TAŞCI

Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Müdürü

h.tasci@esenlerbel.tr

ÖZET

Globalleşen dünyada artık ülkelerin değil şehirlerin birbirleriyle yarıştığı bilinmektedir. Öyle ki şehirlerin uluslararası boyutlu projelere ev sahipliği yapması hem bir ekonomik getiri, hem de prestij unsuru haline gelmiştir. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2012 Spor Başkenti gibi projelerin yanında yine uluslararası spor etkinlikleri de son zamanlarda İstanbul için bir prestij ve mali kaynak unsuru olmuşlardır. Benzer şekilde diğer şehirler de uluslararası alanda kendilerini anlatabilmenin çabası içindedirler. Bütün bu projelerde sadece şehirlerin isimlerinin zikredilmesi, yanında ülke adlarının da yazmaması şehirlerin ülkelerden bağımsız olarak birbirleriyle yarıştıklarını göstermektedir. Böyle bir yarışta başarılı olmanın veya bir adım öne geçmenin en temel dayanağının bilinirlik olduğunu söylemek mümkündür. Bunu sağlayacak olan ise “kentsel kimlik” diye adlandırılan olgudur. Kimliği oluşturan unsurlardan birisinin de kentsel mekânlar olduğu bilinmektedir. Her toplumun kendi hayat biçimi ve inanç değerlerine göre biçimlenen kentsel mekânlar gerek mimari yapıları ile gerekse kullanıcıları aracılığı ile kentin kimliğini oluştururlar.

Anahtar Kelimeler: Şehir, kentsel kimlik, kentsel mekân

Kent Akademisi

GİRİŞ

Kentsel kimliğin temelde iki oluşturucusu, çoğaltıcısı ve taşıyıcısı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar kentsel mekân ve insandır. Kültür, toplum ve benzeri diğer unsurlar ise mekânla insanın ortaklaşa meydana getirdikleri faktörlerdir. Ancak çeşitli toplumlar için mekân ve insanın ifade ettiği önem farklı olabilmekte, mekânın kimlik açısından bileşenleri ise değişebilmektedir. Nasıl ki “şehir nedir” sorusuna verilebilecek cevap bir tane değilse, aynı şekilde kentsel mekânın ve kent kimliğinin ne olduğu ve nelerden oluştuğuna dair soruya verilecek cevap da bir tane değildir. Şehrin bizatihi kendisinin tariflerindeki bölünmüşlük kent kimliği konusunda da karşımıza çıkmakta ve kent kimliğiyle ilgili de birçok tanımlamayla karşılaşmaktayız. Şehirlerin kuruluşuna etki eden faktörlerden, ekonomik faaliyetler konusunda uzmanlaşmaya ve mimari özelliklere kadar birçok değişik kimlik tarifi yapılmaktadır. Kimlik sözcüğü, “nitelik ve özelliklerde birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü, herhangi bir nesneyi belirtmeye yarayan özellikler bütünü” (TDK, 1998: 1324) diye tarif edilmektedir.

Kentsel kimlik tanımlarında toplumsallık ön plana çıkarken bireysellik göz ardı edilmektedir. Oysa bir sanatçının veya mimarın eserinde vücuda gelen şahsi içsel imgeler zaman içinde toplumun tamamı tarafından benimsenip, kent kimliğinin bir parçası olarak görülebilmektedir. Kuşkusuz her eser sahibi, eserinde kendi iç dünyasından bir şeyler yansıtır. İç dünyasının dinamikleri kısmen topluma bağlı olsa da, bireyin kendi yaratılışından kaynaklanan, başka hiç kimsede olmayan ve başka hiç kimse tarafından algılanıp değiştirilemeyecek bazı özellikler taşımaktadır. Bir kentsel mekânı meydana getiren bireylerin de içlerindeki bu farklı algıyı bir biçimde mekâna yansıttıkları söylenebilir.

Kentsel mekân ise varlığını devam ettirdiği zaman dilimlerinde, mekânı kullananlardan aldıklarıyla ve mekânı kullananlar üzerinde bıraktığı algı ile kent kimliğinin oluşmasına katkıda bulunur. Sonuçta bir yerin kullanımı, ne basitçe bir mekanik davranış seviyesine ne de duyuşal

izlenim ve duygusal deneyimlere veya mantıksal çıkarımlara indirgenebilecek karmaşık bir süreçtir. Çünkü mekânın yapısı tüm bu boyutları içermektedir (Norberg-Schulz, 2000: 42).

Bir başka tanımlamada ise kentsel kimlik, toplumların yaşam biçimlerinin ve çevreyle etkileşim düzenlerinin fiziksel mekâna yansıma göstergesidir şeklinde tarif edilirken (Birlik, 2002: 125), Aldo Rossi, “şehir hakkında çalışanların hepsi kentsel artifaktların yapısını incelerken kısa bir duraksama geçirirler. Onların çoğu da şehrin bir ruhunun ‘âme de la cite’ olduğunu fark ederler” diyerek şehri diğer şehirlerden ayıran görünmez bir şeyden bahsetmektedir ki biz ona şehrin ruhu veya şehrin kimliği diyebiliriz (Rossi, 1999: 32). Bu ruh Spengler’e göre “kitle ruhu”dur (Martindale, 2000 : 38).

Bu çalışmada kentsel mekân ile kent kimliği arasındaki ilişki kimliğin oluşmasında etken faktörler açısından değerlendirilecektir. Batı ve İslam şehrinde mekânı ortaya çıkaran farklı düşünce ve hayat tarzları açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Öncelikle kentsel mekâna dair tanımlamalar yapıldıktan sonra sırasıyla kent kimliği ve mekân ile kimlik arasındaki ilişki ele alınarak değerlendirilecektir.

1. ŞEHİRİ OLUŞTURAN ALANLAR, KENTSEL MEKÂNLAR

Kentsel mekânın üretimine ilişkin varsayımlar dönemin önceliklerine göre değişse de, mekânın her dönem için bir örgütlenmenin neticesi olduğu kesindir. Kentsel mekânı ortaya çıkaran ilişkilerin önceliği ne olursa olsun, bu ilişkiler bir toplumun önceliklerinin mekânsal örgütlenmesidir. Kentsel mekânın ontolojik olarak izahı anlamına gelen bu çözümlemede mekânı ortaya çıkaran toplumsal zihni yapı ve uygarlık anlayışı en belirgin faktördür. Öte yandan tıpkı şehrin tanımlanmasında olduğu gibi, mekân da ontolojik olarak bölümlere ayrıştırılmaktadır.

Tarihin ilk zamanlarından günümüze kadar morfolojik olarak hangi tür malzemelerden, hangi doğal şartlar altında yapılmış olduğunun araştırılmasından daha önemli olan o mekânın hangi kentsel algı ile yapıldığıdır. Bu algı aynı zamanda toplumun hayat biçiminin de mekâna yansması ve onun üzerinden şehri kimliklendirmesi anlamına gelmektedir. Bu, sosyal mekânın “sadece fiziksel üretim araçlarıyla değil, o toplumu kuran ilişkiler örtüsüyle” anlamlandırılabilmesi için böyledir (Yırtıcı, 2005: 1). Mekânın üretimi ve günümüz için daha geçerli bir sav olan tüketimi, toplumların öncelikleri çerçevesinde gerçekleşir. Öncelik, çoğu

zaman üretim ilişkileri diye adlandırılan ekonomik bir tercih olmakla birlikte, zaman zaman politik, askeri, dinî ve başka şekillerde de karşımıza çıkabilmektedir.

Mumford'a göre insanlığın en büyük keşiflerinden biri olan şehir, kralın dinsel güçleri de bünyesinde toplamasıyla oluşmaya başlamış ve ilk şehirler ekonomik olduğu kadar dinsel bir kaygının da eseri olmuşlardır. Buna göre önemli şehirlerin ancak büyük medeniyetler tarafından kurulduğunu söylemek mümkündür. Hungtinton'a göre ise, insanlık tarihindeki temel medeniyetler büyük ölçüde dünyanın büyük dinleriyle tanımlanmaktadır (Hungtinton, 2008: 49). Hatta İsa'nın havarilerine hitaben; “şehirliler gibi şeref arzular, fakat cumhuriyetin yükünü arzu etmezsiniz” (Barnabas İncili: 155) sözünde olduğu gibi şehir, şerefin geliştiği yaşam mekânı olarak kabul edilmektedir. Zaman içerisinde din ve ekonomi şehirlerin oluşumunda birlikte etkin olmuş ancak modernizmle birlikte özellikle Batı'da dinsel öge yerini tamamen ekonomik işlevlere bırakmıştır. Bu dönemden sonra insanların hareket etmelerinde, bir araya gelmelerinde ve yaşam şekillerinde birincil öge hep ekonomik sebepler olmuştur. Öyle ki Thorns şehri, “üretim amacıyla birbirine yakın yerleşim yeri” olarak tanımlamaktadır (Thorns, 2002: 13).

Şehrin ve şehre ait kavramların tanımlanmasında Batı ve Batı-dışı ayrımı en çok kullanılan, hatta şehri tanımlamada başvurulan bir yöntem olmakla birlikte Korkut Tuna bu ayrımı şehrin ortaya çıktığı yer olan Doğu lehinde kullanarak Doğu ve Doğu-dışı ayrımını yapmıştır. Aslında Braudel'in tanımlamasıyla, şehir bütün öznel tanımlamaların dışında apayrı bir şeydir. Braudel şehri; “Bir kent, ister büyük olsun ister küçük, içindeki evlerin, anıtların, sokakların toplamından çok daha başka bir şeydir; tıpkı bunun gibi sadece bir ekonomi, ticaret, endüstri merkezi de değildir. Toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümü olarak kent, dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuya ait olanı özel olandan, erkekleri kadınlardan, aileyi ona yabancı olan her şeyden ayıran sınır çizgileri ağının kendi içinde kesiştiği, aynı zamanda da onun yapısını oluşturduğu bir mekân görünümüyle karşımıza çıkar” diye tanımlamaktadır (Braudel, 2008: 120).

Gerek Batı*, gerekse Batı-dışı kentsel gelişimlere bakıldığında, önemli üç unsurun; ticaret, askeri amaçlar ve din olgusu olduğu görülecektir. Bu üç tür örgütlenme, şehirleri ortaya çıkarmış, zaman içinde oluşan farklılaşmalar ise kentsel mekâna yansiyarak değişikliklere yol açmıştır. Din ve askeri etkenlerin hangisinin daha önce etkin olduğu tam olarak tespit edilemezse de ticarî mekân örgütlemesinin ikisinden sonra geldiği söylenebilir. Oysa günümüzde mekân yerden, yeri

meydana getiren toplumdaki bireyden ayrılarak uzak toplumsal etkilere açık hale gelmiştir. Globalizmin etkisiyle herkesin-herkesle, herkesin-her şeyle ve her şeyin-her şeyle etkileşimi mekânı özgün olmaktan çıkartmış ve tek renkli kentsel mekânlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Jacques Ellul bu durumu, “küresel birlik” olarak ifade etmektedir (Ellul, 2003: 167). Bu durumu mekân üzerinden tanımlayacak olursak “mekânsal birlik” ya da “mekânsal benzerlik” kavramlarını kullanmak yerinde olabilir.

Kentsel mekânın varlıksal değerlendirilmesinde dikkate değer hususlardan biri de devlet ve şehrin olmazsa olmaz bir varlık ilişkisi içinde olduklarıdır. İbn Haldun’a göre devlet olmak şehirde yaşamayı icap ettirmektedir (İbn Haldun, Cilt II, 1996: 226). Bunun sebebinin ise insanın sosyal bir varlık olarak hayatını devam ettirebilmesi ve devletin kendini ancak şehirde savunabilmesi olarak açıklar. İbn Haldun’a göre şehirler ayrıca devletin gücünün ve ihtişamının bir göstergesidir (İbn Haldun, Cilt II, 1996: 227-228).

Günümüz mekânsal örgütlenmesi, yeni teknolojilerin sağladığı imkânlarla bağlı olarak geleneksel kent kavramının çözüldüğü, hiyerarşik ve yoğun kent merkezleri yerine çok merkezli, düşük yoğunlukta ve fragmanter yapıda yeni yaşam alanlarının ortaya çıktığı bir kent ve ona eşlik eden yeni bir yaşam formatı sunmaktadır” (Yırtıcı, 2005: 10). Mekânının en önemli özelliklerinden biri de, doğadan uzaklaşmış, büyük ölçüde toplumsal özellik kazanmış olmasıdır (Tümertekin, 1997: 12). Kentsel mekân artık coğrafi şartların biçimlendirdiği bir yerden çok insan algı ve yaşayışının ortaya çıkardığı bir yerdir. Ancak bu algı mekânı salt altyapıya indirgeyen ve onun ruhunu yok eden bir anlayıştır. Altyapıya indirgenen kentsel mekânda her şey kısa süre içinde tekrar yıkılmak ve yeniden yapılmak için inşa edilmektedir. Günümüz üretim ilişkileriyle mekân arasındaki bağları belirleyen en temel unsurun bu olduğu söylenebilir. “Metropolleşen kentler kendilerinden önceki kentsel yapılardan tamamen farklıdırlar. Bu bölgeler ekonomik determinizmin kendine özgü kuralları içinde oluşmuş bir yığın görünümü vermektedir. Bu açıdan bakıldığında yeni yaşam alanlarının hangi maddi güçlerin etkisi altında olduğu, bu güçlerle mekânsal biçimlenişler arasındaki ilişkinin niteliği, yani modern mekânların ne tür bir değişim geçirdiği önemli bir sorundur” (Yırtıcı, 2005: 10).

Mekânın örgütlenmesi konusunda bilgi teknolojisinin ürünü olan internetten de bahsedilebilir. İnternetin oluşturduğu kamusal alanın, bugüne kadar hiç görülmemiş büyüklük ve işlevde

olduğunu söylemek mümkündür. İnsanların rahatlıkla girip dolaşabildikleri bu “sanal meydan” imajdan, siyasî işleve, ekonomikten dinsel örgütlenmeye kadar hemen hemen her alanı içine almakta ve bu alanlarla ilgili olarak kullanıcılara imkânlar sunabilmektedir. Bu alanda bir araya gelen bireyler çeşitli örgütlenmeler oluşturup, bu birlikteliklerini bedensel olarak da var oldukları mekânlara taşımaktadırlar. Son zamanlarda Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan ve oradan Avrupa ve Amerika’ya da sıçrayan isyan hareketlerinin organizasyonunun internet aracılığıyla yapılmış olması bunun en güzel örneklerinden biridir.

Batı ve İslâm şehrinin mekân oluşumunda en temel farklılıklardan birisinin kalıcı ve geçici olma durumu olduğunu söylemek mümkündür. İslam düşünce ve inanç sisteminde, başta dünya olmak üzere algıladığımız âlem yok olacak ve hayat bir başka alemde, bir başka boyutta devam edecektir. Yani mekânın bizzat kendisi kalıcı değildir. Batı düşünce sisteminde ise ölüm sonrasında oluşacak ebedi hayat burada devam edecektir. Hristiyan inanisında bu durum şu şekilde açıklanmaktadır: “Tanrı’nın cenneti, Mesih’in geri dönüşünde, Tanrı’nın insanlarına gökten gelecek, insanlar yeryüzünden ona gitmeyecektir” (Hobbes, 2007: 312). Batı algısındaki kıyamet (dünyanın sona ermesi) tasavvuru bu yönde olduğu için, kıyamet sonrası dünyayı yeniden mamur hale getirebilmek için çeşitli senaryolar üretilmektedir.

2. İSLÂM VE BATI ŞEHRİNDE KENTSEL MEKÂNIN KİMLİK BİLEŞENLERİ

Şehirleri kuran, geliştiren, değiştiren veya dönüştüren irade bir yaşam biçimini veya düşünceyi ya da beklentiyi mekâna yansıtır. Kent kimliğinin kavramsal tanımlamasında yer verildiği üzere, kentsel mekân kent kimliği ile ya da kentte yaşayanların kimlikleri ile doğrudan ve dolaylı olarak karşılıklı ilişki içindedir. Dolaylı aracılıkta doğrudan kentte yaşayanların ya da kültürün aracılığından bahsedilebilir. Bu ilişkide karşılıklı biçimlendirme ve oluşturma söz konusudur. Türkiye gibi şehirlerin hızla geliştiği, büyüdüğü ya da değiştiği ülkelerde en önemli sorunlardan biri de şehir ve şehirli kavramlarındaki belirsizliktir. Şehir olmadan şehirli olmasının mümkün olmayacağı varsayımından hareketle, şehirli bireyi ortaya çıkaracak kentsel mekân formlarının neler olacağı konusuna eğilmek gerekmektedir. Alaeddin Şenel, Yunan kent devleti (polis) hakkındaki; “Yunan kent devleti (polis) Yunan toplumunun siyasal düzenine ve siyasal düşüncesine damgasını basmış olan toplumsal ve siyasal örgütleniş biçimidir” (Şenel, 1996: 113) şeklindeki tespitiyle kentsel mekânla insan arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Buna göre

şehir insanların hayat tarzlarını kendi tarzında değiştirme gücüne sahiptir. Uzun yıllara dayalı sosyal yapı ve yine uzun zaman dilimleri içinde oluşan kentsel mekânlar bahse konu bu değiştirme gücünün öznelere olarak kabul edilebilirler.

Belirtilmesi gereken bir başka olgu da, tarihi süreç içerisinde kentsel mekân ile kentsel kimliğin birlikte ortaya çıkıp geliştiğidir. Hangisinin diğerini daha fazla etkilediğinden çok, ikisinin uzun bir zaman süreci içinde birlikte oluştuğu daha genel kabul gören bir durumdur. Bu süreç içerisinde bazen mekân kimliği daha fazla, bazen de kimlik mekânı daha fazla etkilemiştir. Ancak tarihi süreç ve mekânla kimliğin ortaya çıkışı o kadar uzun bir zaman dilimidir ki, bu etkileşimde etken ve edilgenin hangisi olduğunun araştırılmasından ziyade, birlikte bir oluşumdan bahsedilmesi daha uygun bir yaklaşım olmuştur. Böyle bir ilişkinin varlığı “kimliksiz” kavramının kentler için geçerli bir anlatım biçimi olmadığını da göstermekte olduğu söylenebilir. İyi veya kötü düzenlenmiş olsun her mekânın kendine has bir kimliğinin olduğundan hareketle, son zamanlarda sıkça dile getirilen “kimlikli kent” kavramından kastedilenin sosyal ilişkiler ve sanatsal algı açısından daha üst düzey bir yapı olduğunu söylemek mümkündür.

Kentsel kimliğin bir parçası da kentsel algıdır. Kentsel algıyı bir kavram olarak kentin kendisinden farklı olarak ele alıp değerlendirmek oldukça zor bir durum olmakla birlikte algı, bir kentte yaşayanların o kent hakkındaki bilgi, duygu ve yaşanmışlıklarından oluşan kanaatlerini içermektedir.

Kentsel kimlik aslında şehrin sahip olduklarının, insanlar tarafından nasıl algılandığının da bir sonucudur. Şehir hangi mimari ve işlevsel donanımlara sahip olursa olsun, insanların algısı, kentsel kimliğin en önemli belirleyicilerinden biridir. Doxiadis ve Orakçı sınıflandırmalarından yararlanan Nilay Evcil kentsel kimliği oluşturan üç temel eleman olduğunu belirtmektedir. Bunlar; doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları, beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları ve insan eliyle inşa edilmiş çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarıdır (Evcil, 2008: 562). Bu tasnife göre insan ve kentsel kimlik ilişkisi güçlü bir ilişki olup, insan gerek doğrudan ve gerekse inşa ettiği çevre üzerinden kentsel kimliğin oluşmasına etki etmektedir. Bu oluşumda toplumların hayat tarzlarının mekâna yansımalarının yanında bireysel tercihlerin de etkisinin olduğu söylenebilir.

Kevin Lynch kentsel kimliği tanımlarken; “kimlik bir objenin diğerlerinden farkını anlatan, ima eden şeylerdir” şeklinde bir açıklama ile kimliği imajın alt öğelerinden biri olarak göstermiştir (Lynch, 1975: 8). Lynch ayrıca çevresel imajın kimlik, yapı ve anlam olmak üzere üçlü bir analizle açıklanabileceğini belirtmiştir (Lynch, 1975: 8).

Şehrin ve kentsel mekânların genel geçer tarifleri olmakla birlikte, orada yaşayanların şehrin kendisine ve mekânlarına yükledikleri anlamlar, hem bu mekânlar için hem de oluşacak kent kimliği için önemli unsurlardır. Zira bir şehrin kimliğinin o şehirde yaşayanlardan ve onların algılarından bağımsız olarak düşünülmesi söz konusu olamaz. Yaşayanlardan bağımsız olarak var edilmeye çalışılan kent kimliği ise hem eksik, hem de kendini ifade etmekten yoksun olmakla karşı karşıyadır. Dolayısıyla kimliğin sahiplenilip, yatay ve dikey olarak çağdaşlara ve geleceğe taşınması o kimliği ortaya çıkaran en önemli unsur olan kentsel mekânla, orada yaşayanlar arasındaki algı ilişkisine bağlıdır denilebilir.

Kentin kimliği, mekân ve kültür karşılıklı ilişki içindedir. Bu üçlü ilişkide kentsel mekân insandan bağımsız olarak fiziki bir tanımlamayı ifade ederken, kimlik ve kültür mekânı kullanan insan ve mekânın birikimlerinin toplamı olarak tanımlanabilir. “Kent kültürünün giderek unutulmasıyla kimliksiz, niteliksiz ve benzer karakterde mekânlar oluşmaya başlamıştır” açıklamasında olduğu gibi, kentsel kültür ile kent kimliği arasındaki ilişki bu konuda araştırma yapan ve yazan herkesin dile getirdiği bir durumdur (Erel, 2007: 16).

Kent kimliği derken, o şehrin kuruluşundan itibaren tarihi süreç içerisinde, çeşitli kırılmalardan geçerek oluşmuş, mekânla bütünlük arz eden şartlar ve özelliklerinin bütünü kastedilmektedir. “Kent kimliği, uzun zaman süreci içinde biçimlenen, kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi niteliklerinin karışımı olarak tanımlanırken, kent profili ise Wiberg tarafından, kentin sosyo-ekonomik yapısı olarak tanımlanmaktadır” (Can, 2003: 27). Bunun yanı sıra, ayrı ayrı olarak da, mekânın ve insanların kimliğinden söz etmek mümkündür.

“Nitelik ve özelliklerde birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü, herhangi bir nesneyi belirtmeye yarayan özellikler bütünü (TDK, 1998:1324) olarak tanımlanan kimlikten yola çıkarak kentsel kimliği; “toplumların yaşam biçimlerinin ve çevreyle etkileşim düzenlerinin fiziksel mekâna yansıma göstergesidir” (Birlik, 2002: 125) şeklinde tarif etmek mümkündür. İnsandan, mekâna, tarihten coğrafyaya kadar birçok oluşturucusu olan kentsel kimliğin bütün

bileşenleri kendilerini kentsel mekânda ifade etmektedirler. Bu açıdan her bir kimlik elemanının kentsel mekânla kentsel kimlik arasındaki anlamlı ilişkide bir alt role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

İslâm ve Batı şehri için ortak kimlik alanlarının başında anıtsal değerdeki dini yapıların gelmekte olduğu bilinmektedir. İstanbul için Süleymaniye ve Sultanahmet, Edirne için Selimiye Camileri neyse, Köln için Köln Katedrali veya Vatikan için St. Pier Katedrali aynı konumdadırlar. Her iki medeniyet algısında ortak olan bu durum, bu çalışmanın ilgi alanının dışında bırakılarak farklı yönler üzerinde durulacaktır.

Hem İslâm hem de Batı şehir algısı için ortak olduğu varsayılabilecek yukarıdaki mülahazalardan sonra, kentsel mekânın kimlik bileşenleri açısından iki şehir arasındaki farka göz atılacak olursa ilk karşılaşılabilecek ayrımın işlev ve imaj önceliğindeki farklılaşma olacağı görülecektir. Batılı hayat tarzı için imaj kentsel mekânın en belirleyici öğelerinden birisi iken İslâm şehrinde ise işlev öncelikli konumdadır. Bu durum mekânda olduğu gibi mekânı dolduran objeler için de geçerlidir. İbn Haldun şehirlerdeki ağaçlardan bahsederken; “Havastan bazıları: ‘Bir şehirde turunç ağacının çok dikilmesi şehrin harap olacağını bildirir’ demişlerdir... Üstelik turunç, servi ve benzerleri tatsız ve faydasız bitki ve meyveler olup, ancak medeni hayatın taleplerinden olarak yetiştirilirler. Bunları bağ ve bahçede dikmek ve yetiştirmekle menfaat temin etmek istenilmez, ancak şekil ve güzellikleri için, yerleşik ve medeni hayatın itiyatlarının çeşitleri çoğaldıktan sonra dikilir. Tekellüflü hayatın bu derece tekâmül ettiği devresinde şehrin yıkılmasından ve harap olmasından korkulur ki, biz yukarıda bundan bahsetmiştik. Zakkum ağacı hakkında dahi bu kabilden şeyler söylenmiştir” (İbn Haldun, Cilt II, 1996: 301). Görüldüğü gibi ağaçta bile işlev aranmakta ve ekonomik olarak faydasız addedilebilecek ağaçların dikilmesi tasvip edilmemektedir. Oysa Batı şehir algısında ağaç bir peyzaj unsuru olarak yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloda yer aldığı şekliyle Batı algısında imaj esas unsur, kimlik ise ona yardımcı öğelerden biri iken, Batı-dışı ya da genel bir ifadeyle Doğu’da kimlik esas unsur, işlev ve kültür ise onun oluşturucularıdır.

Tablo 1: Batı ve Batı-dışı toplumlarda kimlik imaj ilişkisi

Uygulama Alanı	Kimliğin Temel Belirleyicisi	Oluşturucusu
Batı Şehri	İmaj*	Biçim
İslam Şehri	İşlev	İnsan, Fayda

İmaj/işlev unsuru iki düşünce sisteminde de kentsel mekândaki görsel öğeleri de belirleyen faktörlerdendir. Batı şehrinde heykeller ve benzer görsel öğeler kentsel açık alanların en önemli öğeleri olurken, İslâm şehrinde durum bu şekilde değildir. Bu konuda İslâm inanç sisteminin heykele bakışının da belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Ancak diğer birçok konuda da imaj önemsenmemiş, işlevle yetinilmiştir. Bu duruma kentsel açık alanlardaki su öğeleri örnek olarak verilebilir. Batı şehrinde suyun aktığı fiskiye başlı başına bir sanat eseri durumundayken, İslâm şehrinde ise sadece fonksiyon düşünülmüş ve sıradan metal aparatlar tercih edilmiştir. Günümüz şehirlerinde ise bu duruma sıkça rastlanılmaktadır. Bu da, kimlik oluşmasının önünde engel olarak durmaktadır.

İslâm ve Batı şehirlerini ortaya çıkaran düşünsel arka planın ne olduğuna da göz atılacak olursa burada da temel bir farklılaşma göze çarpmaktadır. Batı hayat algısı Aristo'nun "Doğal Yer Düşüncesi" ne dayanırken, İslâm hayat algısında hareket çok önemli bir yer tutmaktadır. İslâm uygarlığını bir "hareket uygarlığı" olarak tanımlayan Braudel, "yollar onun (İslam Medeniyeti) zenginliği, varlık nedeni, uygarlığıdır. Yüzyıllar boyunca yolların sayesinde egemen bir konumda kalacaktır" diyerek, gerek ticaret amaçlı ve gerekse yeni fetihler için sürekli bir devinimden bahsetmektedir (Braudel,2008: 97). "Demek ki İslamiyet en mükemmelinden bir hareket uygarlığıdır. Bu da uzaklara yapılan gemi yolculukları ve çok yönlü bir kervan dolaşımını gerektirmektedir" (Braudel, 2008: 97). Kervanlar bu dolaşımın ve ticaret ağının esas unsurlarıdır. Gerek Kur'an ve gerekse Hadis'lerde ticarete dair teşvik edici hususlar nedeniyle İslam ticaret kervan ve gemileri sürekli bir dolaşım halinde olmuş ve büyük zenginlikler elde etmişlerdir. Ticarî hayat kervanlara dayandığı için şehirlerdeki en kalıcı yapılar, bugün bile hayranlık uyandıracak kadar muazzam bir halde olan kervansaraylar olmuşlardır. Aşağıdaki tabloda bu farklılaşmanın ortaya çıkardığı mekânsan formlar yer almaktadır.

Tablo 2: Batı ve İslam şehrinde mekân formunun düşünsel dayanakları.

Uygarlık Anlayışı ve Kentsel Mekân		
Uygulama Alanı	Düşünce Sistemi	Öne Çıkan Kamusal Alan
Batı	Aristo (Doğal Yer Düşüncesi)- Atalet*	Kent Meydanı
İslam	Gazali (Hareket Felsefesi)-Sürekli Devinim**	Sokak

İslam ve Batı şehrinde mekânı belirleyen bir diğer temel ayrışmanın da hayat tarzı olduğu söylenebilir. Batı hayat algısında hayatı açıkta, herkesin önünde yaşamak gayet doğal bir durumken İslâm hayat biçiminde ise mahremiyet önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum hem kentsel kamusal alanı hem de özel alanı belirleyen en önemli unsurlardandır. İslâm ve Batı şehrinde kentsel mekânın farklılaşmasını sağlayan bu üç olguya aşağıdaki tabloda birlikte yer verilmiştir.

Tablo 3: Birer Kentsel Form Olarak Meydan ve Sokak Farklılaşmasının Düşünsel ve İşlevsel Arka Planları

Uygulama Alanı	Hayat Tarzı	Düşünce Sistemi	Öncelik
Batı Şehri	Açık hayat tarzı, Epikürizm*	Aristo'nun (Doğal Yer) düşüncesi Atalet	İmaj
İslam Şehri	Özel hayatın gizliliği (Mahremiyet)	İslami Düşünce Tarzı (Hareket Felsefesi)	İşlev

Kültür için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Kentsel mekânın ve bireylerin kültürlerinden ayrı ayrı bahsetmek söz konusu olabilir. Ama kent kültüründen bahsederken, o şehirde, uzun zamanlar içinde oluşmuş değerlerin toplamı kastedilmektedir. Bireyin ve mekânın kültürel birikimleri birbirlerinden ayrı ve bağımsız değildir. Toplum, sahip olduğu kültürel değerleri içinde yaşadığı mekân şartlarında oluşturmuş olduğundan, mekân o değerlerin tabii taşıyıcısı ve çoğaltıcısıdır.

Kimlik ve kültür birbirlerine yakın kavramlar olup, bu yakınlık keskin bir etkileşimi de ortaya çıkarır. Edward Said'e göre, "kültür zamanla ve genellikle saldırganlaşan bir biçimde, ulusla ya da devletle birlikte anılmaya başlanır. Bu durum hemen her zaman bir miktar yabancı düşmanlığı içererek 'biz'i 'onlar'dan farklılaştırır. Bu anlamda kültür bir kimlik kaynağıdır" (Said, 1995: 14). Bu doğrudan ilişki negatif anlamda ele alınacak olursa, kimliksizleşmenin kültürsüzleşme ile başladığı sonucuna rahatlıkla varılabilir.

Kültür ve kentsel mekân arasındaki ilişki incelenirken karşılaşılan farklılaşma ise şu şekildedir: İslâm şehrinde kültür işlev tarafından belirlenirken, Batı hayat algısında ise en önemli unsur olan imaja tabi bir konumdadır.

Kent kimliğinin çok yakın ilişkide olduğu bir diğer kavram ise "uygarlıktır". Uygarlık daha çok mekânlardan, topraktan, engebelerden, bitki örtülerinden, hayvan türlerinden ve hazır veya kazanılmış avantajlardan bahsetmek demektir (Braudel,2008: 40). Braudel'e göre uygarlık kelimesi Fransa'dan yola çıkıp çabucak bir Avrupa turu yapmış ve kültür de onu takip etmiştir.

Braudel; "A.Tönnies (1922) ve Alfred Weber'e (1935) göre uygarlık, bir teknik veya uygulamalı teknikler bütününden, doğa üzerinde etki meydana getiren araçların toplamından başka bir şey değildir. Kültür ise bunun tersine, normatif ilkeler, değerler, ideallerdir, tek kelimeyle zihniyettir" diyerek bir yerde maddi ve manevi ayrımına gitmiştir (Braudel,2008: 34). Kimlik ve daha spesifik yanı sıra kent kimliği bu ayrımında, kültür gibi manevi olan tarafa düşmektedir. Uygarlık daha çok kentsel alt yapıyı, kentsel kültür o alt yapının üzerinde yaşanan ve elde edilen kazanımları ve kent kimliği de, bu kazanımların neticesinin topluma ve mekâna yansıyan halini ifade eder.

Kentsel kimliğin oluşmasında mekândan sonra bir başka etkin öge de insandır. "Kentsel mekânın tanım, anlam ve özgün bir kültürel kimlik kazanması ancak, kentte yaşayanların kentli kültürünü

yansıyacak bir entelektüel kapasiteye sahip olmaları, bir kentlilik bilinci düzeyine erişmiş olmaları ile olanaklı görülmektedir” (Bilsel, 2002: 109). Kültür ve mekân üzerinden kent kimliğine yaptığının yanı sıra insan diğer ürünleriyle de kent kimliğine katkı yapmaktadır. Bulunduğu coğrafyaya, içinde barındırdığı insan-insan, insan-doğa, insan-dünya, yine insan dolayımında somutlaşan geçmiş-şimdi-gelecek ilişkisine göre kent her dönemde farklı özelliklerle ortaya çıkar. Başka bir anlatımla, kentle kültür arasındaki ilişki o kentin kimliğini kurar ya da oluşturur. “Karşılıklı etkileşim sürecinde sağlıklı kentsel çevreler oluşturma yolunun, bilinçli kentliler aracılığı ile kent kültürü oluşturmaktan geçtiği gibi, kentsel çevreyi iyileştirerek ve sürekli iyi düzeyde tutarak da, zamanla bilinçli kentliler ve kent kültürü oluşturulabilir” (Bilsel, 2002: 110). Tarih içinde yavaş yavaş oluşurken arkasına büyük bir felsefi birikimi alan şehir, medeniyetin mekâna yansıyan halidir. Bu haliyle de, o felsefi birikimi ve tarihi bir kimlik olarak üzerinde taşımaktadır.

SONUÇ

Her uygarlığın kendine özgü hayat biçimi olduğu gibi, bu biçimin ortaya çıkardığı farklı yerleşim birimleri ve mekân uygulamaları söz konusudur. İslâm ve Batı hayat biçiminin ortaya çıkarmış olduğu farklı şehirler tarih boyunca farklı kimlik öğeleriyle anılmışlardır. Dinsel objeler her iki medeniyet algısı için de belirleyici unsurlar olmakla birlikte, kentsel açık alanların biçimlenmesi ve kullanımı konularında hayat biçiminden kaynaklanan temel farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Şehirle birlikte kentsel mekânlar da ortaya çıkmaya başlamışlardır. Şehirlerin kuruldukları coğrafya ve topografya şartlarıyla birlikte, şehri kuranların yaşam biçimleri şehrin mekânlarını çeşitlendirerek ortaya çıkarmış ve geliştirmiştir. Barınma için yapılan ve konut olarak tanımlanan alanların dışındaki mekânlar kentin ortak kullanım alanlarını oluşturmaktadır. Kamusal algının ortaya çıkışından itibaren ise bu alanlar kamusal alanlar olarak adlandırılmaktadırlar. İnsanın hareketini önemseyen bir hayat algısı öngören İslâm uygarlığında şehir bunu sağlayacak şekilde konumlandırılmış ve mekânları buna göre biçimlendirilmiştir. Batı hayat algısında ise şehir en dıştan itibaren kapalı ve sınırlandırılmış alanlardan oluşmaktadır. Birbirinden farklı bu iki hayat biçiminin ortaya çıkardığı şehirler farklı olduğu gibi, şehri kimliklendiren alanlar da farklıdır.

Diğer yandan İslâm hayat algısında her kentsel birim için işlev öncelikli konumdayken, Batı düşünce sisteminde ise imaj daha fazla önemlidir. Aradaki fark kentsel mekânın

biçimlendirilmesinde de kendini göstermiş ve işlev/ımaj faktörü iki düşünce sistemi arasında en temel farklılıklardan birisi olmuştur.

KAYNAKÇA

Aristoteles, Fizik, Çeviren: Saffet Babür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

Barnabas İncili, İngilizceden Çeviren: Mehmet Yıldız, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul.

Bilsel, S. Güven, Kent Kültürü, Kültürel Süreklilik Kimlik Sorunsalı Yaşanılası Kentsel Mekân Üzerine, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana, 2002.

Birlik, Süheyla, Kentsel Kimlik Değişimi: Trabzon/Orta-İç Kale Örneği, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana 2002.

Braudel, Fernand, Uygurlıkların Grameri, Çeviren:Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Can, Aynur, Antik Kent İle Bu Mekânı Üreten Toplumun Değerler Sistemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Atina Örneği, Doktora Tezi, İstanbul, 2003.

Cansever, Turgut, Mimar Sinan, Klasik, İstanbul, 2010.

Don Martindale, Şehir, Modern Kentin Oluşumu, Çeviren: Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul, 2000.

Duralı, Ş. Teoman, Çağdaş Küresel Medeniyet, Anlamı/Gelişimi/Konumu, Çağdaş Küreselleştirilen İngiliz-Yahudi Medeniyeti, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

Ellul, Jacques, Teknoloji Toplumu, Çeviren: Musa Ceylan, Bakış Yayınevi, İstanbul, 2003.

Erel, Beste, Kentsel Açık Alan Kavramı Bağlamında İskele Meydanlarının İncelenmesi, İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul, 2007.

Evcil, Nilay, Değişen Üsküdar'da Kentsel Kimlik ve Canlılık, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, 1-5 Kasım 2007, Bildiriler, Cilt I, İstanbul, 2008, s.562.

Güçlü, A.Baki, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal, Sarp Erk Ulaş Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002.

Hobbes, Thomas, Leviathan, Çeviren: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Hungtinton, Samuel P. , Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, Çeviren: Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2008.

İbn Haldun, Mukaddime Cilt II, Çeviren: Zakir Kadirî Urgan, Milli Eğitim Bakanlığı Şark İslam Klasikleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.

İbn Sina, Kitâb El-Şifâ: Fizik, İbn Sina Doğunun Sönmeyen Yıldızı, Yayına Hazırlayan, Hüseyin Gazi Topdemir, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

İmam-ı Gazali, Kimyâ-yı Saadet, Çeviren: Mehmed A. Müftüoğlu, Kontrol ve Düzeltme A.Fikri Yavuz, Çelik Yayınevi, İstanbul.

Lynch, Kevin, The Image of The City, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1975.

Ragon, Michel, Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi, Çeviren: Murat Aykaç Erginöz, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2010.

Rossi, Aldo, The Architecture of The City, Cambridge, Massachuselts, London, 1999.

Said, Edward, Kültür ve Emperyalizm, Çeviren: Necmiye Alpay, İstanbul, 1995.

Schulz, Christian Norberg, Architecture: Presence, Language, Place, Random House Inc. Milano,2000.

Şenel, Alâeddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat, Ankara, 1996.

Şulul, Cevher, Kindi Metafiziği, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Thorns, David C. , The Transformation of Cities Urban Theory and Urban Life, Palgrave McMillan, New York, 2002.

Tümertekin, Erol, İstanbul, İnsan, Mekân, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

Yırtıcı, Hakkı, Çağdaş Kapitalizmin Mekânsan Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

* Dr., Esenler Belediyesi Kütüphane Müdürü. hbcordanoglu@gmail.com.

* Bu çalışmada sıkça kullanılacak olan Batı denince akla bir coğrafi yön değil, en başta feodal üretim şeklinin, sonra ise burjuva devrimlerinin biçimlendirdiği yapısal ve biçimsel dünya algılamaktadır. “Daha ilk çağlarda Avrupa, bir yandan Romanın siyasî ile medeni hakimiyetindeki Latin dünyası ile onun kuzeyinde sık, soğuk ormanlarda yaşayan Germenlerin yurdu şeklinde cepheleşmiştir. Hıristiyanlığın kabulünden sonra, başta Katolikliğin merkezi İtalya-Vatikan olmak üzere, Latin Güney batı Avrupa, Kilisenin ilahi kudretini inişli çıkışlı dahi olsa aşağı yukarı Onaltıncı yüzyıl ortalarına değin kıtanın her tarafına duyurmuştur. Anılan yüzyılda Kilisenin sarsılmaz diye kabul olunan dinî-uhrevi kudretine başta Almanya olmak üzere özellikle kuzey ülkelerinden gelen dünyevi yahut en azından yarı-dünyevi nitelikli meydan okumalar hızla güç kazanmışlardır. Oluşan bu Yeniçağ dindışı Batı Avrupa Medeniyeti, dine-

Hıristiyanlığa- sırt çevirmiştir. Bengisuyunu (ab-ı hayat) Doğaüstü pınardan temin etmediğini öne sürerek, Onaltıncı yüzyıl sonlarından itibaren tarih sahnesine çıkan ilk ve tek medeniyet olmuştur. Hayatın en üst değerleri aslında dinî terimler olan akıl ile vicdan, başlı başına muhtar birimler olarak kabul olunmuşlardır.” (Ş.Teoman Duralı, **Çağdaş Küresel Medeniyet, Anlamı/Gelişimi/Konumu, Çağdaş Küreselleştirilen İngiliz-Yahudi Medeniyeti**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, ss.59.60.)

* Biçim Batı mimarisi için birincil öncelikli bir durumdur. Ancak önce Rönesans’la başlayıp daha sonra ise Sanayi İhtilâli sonrasında tartışılan bir işlevcilik de söz konusudur. Viollet-le-Duc tarafından başlatılan ve Endüstriyel Estetik adı verilen bu akım Gropius, Le Corbusier, Pugin, Ruskin ve William Morris tarafından tam bir işlevselciliğe dönüştürülmüştür. (Ragon, 2010: 128.)

* Aristo’ya göre madde biçimsiz ve hareketsizdir, onu harekete geçirip biçimini veren formdur. Form ise tek başına boştur, onun içini dolduran maddedir. Varlık bu ikisinin birleşmesinin ürünü olup, görüntüler dünyasında her şey form kazanmış bir maddedir. Form, şekil, biçim demektir. Ancak Arsitotales’in dilinde formun, bizim biçim anlayışımızı aşan bir anlamı vardır. O, varlıkların yalnızca biçimini belirlemekle kalamayan, aynı zamanda maddeye hareket yetisini veren madde dışı (tinsel) ve etkin bir öğedir. Aristoteles bir bakıma form ile Platon’un ideası’na benzer bir şeyi anlatmak ister. Ancak idea’dan farklı olarak form, tek başına var olamaz; Mutlaka bir madde ile birlikte bulunur. İkisinden biri eksik ise, varlık yoktur. (Şenel,1996: 165.) Aristo felsefesi ile İslam düşünce sistemi arasındaki farklılık en bariz şekilde şu iki örnekte görülebilir: Aristoteles’e göre hareket kuvveden fiile geçiş, varlık haline gelişir. (Aristoteles, 1997: 95.) Oysa İslam düşünce sisteminin kurucularında Kindî’ye göre; “cismin var oluşu hiç bir şekilde hareketten önce değildir. Önce cisim vardı, hareket yoktu denilecek olursa bu imkânsız bir çelişki olur. Çünkü cisim, yoktan varlığa geçiş demekse, bu hareketten önce olamaz. “Cisim sürekli bir sükunet halindeydi, hareket sonradan başladı (Aristoteles’in görüşü bu yöndedir), çünkü cisim hareket imkânına sahip bulunuyordu. Böylece ezeli olan alem bilfiil sükun halinden bilfiil harekete dönüşmüştür” tarzındaki iddia da Kindî’ye göre doğru değildir. Çünkü ezeli olanda dönüşme olmaz. Böyle bir düşünce; “dönüşen dönüşmeyendir” anlamına geleceğinden imkânsız bir çelişkidir. Öyleyse alemin sürekli sükun halinde bulunması ve sonradan bilfiil harekete geçmiş olması mümkün değildir. Dolayısıyla cisimde hareket öteden beri vardır ve cisim asla

hareketten önce değildir. Bu nedenle Kindi şöyle demektedir: “Hareket varsa zorunlu olarak cisim vardır, cisim varsa zorunlu olarak hareket vardır.” (Şulul, 2003: 81.)

****** Gazali’ye göre sefer iki çeşittir. Biri bâtinî sefer, diğeri de zahiri seferdir. Bâtinî sefer, yer ve gök alemine, Allah’ın acayip sun’una ve takva konaklarına sefer yapmaktır. Allah adamlarının seferi budur. Bu seferi yapamayanlar zahiri sefere çıkmalı bedeniyle her yere intikal etmelidir. Çünkü her gittiği yerden bir ibret alır, bir türlü fayda kazanır. Gazaliye göre zahiri sefer beş türdür. Bunlardan birincisi ilim öğrenmek ve gezip dolaşarak yeryüzünün sırlarını keşfetmek için yapılan seferdir. İkinci sefer, ibadet için yapılan seferdir ki islam dünyası için hac buna en güzel örnektir. Üçüncü sefer, dinine zararı dokunan şeylerden uzaklaşmak için yapılandır. Dördüncüsü ticaret için yapılan sefer, beşincisi ise seyretmek ve ferahlamak için yapılandır. (İmam-ı Gazali, 332-335.) Ayrıca Gazali’nin yer vermediği ama İslam tarihi açısından çok önemli bir sefer türü de, askeri seferlerdir ki Braudel “İslam hareket uygarlığıdır” derken dayandığı hareket çeşitlerinden biri de budur. Batı’da ise 20. Yüzyılın başında ortaya çıkan *fütürizm* ile birlikte hareketli şehir veya hareket şehri de gündeme gelmeye başlamıştır. 20 Şubat 1909 tarihinde Paris’te Figaro’nun ilk sayfasında *fütürizm manifestosu* yer almıştır.(Ragon, 2010: 316) Büyük Türk düşünürü ve bilim adamı İbn Sina, “sınırlanmamış bir doğa” olarak tanımladığı hareketi, “**her hareket bir zamandadır**” diyerek de hareketin mekân ve zaman boyutlarına değinmiştir. Hareketin durağanlığın karşılığı olduğunu söyleyen İbn Sina, “hareket özelliğinin olması sözümüzün anlamı, hareketin ilgili olduğu şeyin var olmasıdır ki; bu da, örneğin onun mekânda ve zamanda olmasıdır” demektedir. (İbn Sina,2009:165-194.) İbn Rüşd’in “Aristocu statik varlık telâkkisi”ni eleştiren Turgut Cansever ise bu konuda şunları söylemektedir: “İbn Rüşd’un Aristocu statik varlık telakkisine, çağdaşı Muhyiddin İbnü’l Arabî, Füsûsü’l Hikem adlı eserinin 12. Fass’ında, “Şuayb Kelimesindeki Kalbi Hikmetin Aslı” başlığı altında, varlığın sürekli oluşum niteliğini ortaya koyarak karşı çıkar. İslamî ve tasavvuf düşünce tarihinde varlığın dinamik yapısını belirleme hususunu özel bir önem vererek ele alır.” (Cansever, 2010: 173.)

***** Epikürizm: İlkçağ Yunan felsefesinde Epikuros’un düşüncelerinden yola çıkılarak geliştirilen etik ağırlıklı felsefi öğretiler bütününe verilen ad. En kapsamlı ifadesini Kireneli Aristippos’da bulan “hazcı” öğretilerdir. Hazza yönelik bir yaşamı kendilerine erek edinmiş kişilerin yaşam felsefelerine gönderme yapmak için kullanılmaya başlanmıştır. (Güçlü, Uzun, Uzun, Yolsal, 2002: 473.)

ABD, Sovyetler (Rusya Federasyonu) ve Türkiye'de Planlama ve Verimlilik

Dr. Halit Suiçmez
Milli Produktivite Merkezi
drhsuicmez@yahoo.com

ÖZET

A.Smith 1776 yılında Ulusların Zenginliği isimli kitabını yayımladı. Kitabında işbölümü üzerinde de durmuş ve verimlilikle ilgili şu görüşü öne sürmüştür: İnsanlar tek bir konuda uzmanlaşırsa üretkenlikleri artar. Bireysel üretkenliğin toplumsala dönüşmesi malların serbestçe değiştirildiği serbest bir piyasa ekonomisinin varlığına bağlıdır.

Büyük bütçeli ülkelerin planlama dönemleri ve vizyonları kurumsallaşmaya bağlı olarak küçük ölçekli devletlere göre çok daha ileri düzey zorunluluklar taşımaktadır. ABD kapitalist bir coğrafyanın temsilcisi bir ülke olarak görülse de arka planda bir ekonomik müdahale de olsa planlamacılığı gözardı etmemiştir. Sovyet Rusya zaten bu planlamacılığı yürütmektedir.

GİRİŞ:

Monopol tipi yapılar, devlet müdahalesi, rekabeti zedeler, toplam üretkenlik üzerinde negatif etkiler yaratır.

Smith, serbest piyasanın etkinliğini fiyat mekanizmasına bağlar. Ulusların zenginliği ellerindeki kaynakları ne kadar etkin kullandıklarına ve optimum dağılıma bağlıdır. Bunu sağlayacak olan da işbölümü ve serbest mübadeledir. (A.Smith, The Wealth of Nations, Modern Library Edition, New York, 1937)

Piyasa ekonomisi verimlilik, büyüme ve refah yaratma açısından yararlı bir araç olabilir.

Ama bütün toplumu yönetmesi abartılı olmakta ve son 2008 krizi biraz da piyasa ekonomisinin ve piyasa anlayışının uç noktaya götürülmesinden kaynaklanmıştır.

Piyasa anlayışı uç noktalara götürülürse kriz oluyor.

Planlama anlayışı da uç noktalara götürülürse “devlet ve sistem çözülmesi” olduğunu öne sürebiliriz.

Liberalizm, işsizliği ve yoksulluğu önleyemedi, Sovyetler Birliği ise insanlara özgürlük verme konusunda başarılı sonuçlar ortaya koyamadı.

1. 1929 Kirizi ve Sonrasının Kaynak Kullanımı ve Verimlilik

Liberal ekonomi en büyük sarsıntısını 1929 bunalımı ve devamında yaşadı.

Batıda piyasa düzeniyle işleyen tüm ekonomilerde işsizlik başlıca toplumsal sorundur.

Neo –liberaller devletin ekonomide verimsizliklere neden olduğu savından hareket ederek piyasayı adeta tanrılaştırıyorlardı. Oysa Hiçbir düzeni, fikri yüceleştirmemek gerekir. Yüceleştirilmesi gereken yaşamdır, insandır.

Peki, piyasa sistemi mademki daha verimliydi, niye bugün işsizlik en büyük sorun ve neden dünya bir kriz yaşamakta ve niçin devlete kurtarıcı olarak sarılmış durumdalar?

Piyasa demek arz ve talebin fiyatı belirlemesi demektir.

Ancak oluşan denge her zaman refahı en üste çıkarmıyor, gelir dağılımı da bozuluyor. Örneğin işgücü piyasasında denge ücret, işsizliğe neden olabiliyor.

Fiyatlar en ucuz noktada olmayabiliyor. Çünkü tekel ve oligopollerin varlığı bilinmektedir. Yani tam rekabet hayalden ibarettir.

Piyasa düzeninde eğrilikler var da, **merkezi planlamaya dayanan sistemlerde eğrilik yok mudur?**

Daha çok. Çünkü onlarda da **katılık var, dinamizmden yoksunlar**. Merak eden Aytmatov’un Elveda Gülsarı isimli romanını yeniden okusun. Katılıklar, zorlamalar yaşamın içinde çok güzel anlatılmıştır bu eserde.

Özel mülkiyet genellikle daha fazla verimlilik sağlar. Fakat bu değişmez bir kural değildir. Her dönemde, her mekânda geçerli olmayabilir.

Örneğin İngiltere’de bazı kamu işletmeleri özelden daha verimli.(Robert Millward, The Economic Journal’da çıkan makale, 1981)

Demek ki piyasa ideal bir toplumsal düzeni yaratamıyor. Arızaları var: tekeller, fiyat anlaşmaları, eşgüdüm başarısızlıkları, piyasada enformasyon bedava değildir, çok az miktardadır, ayrıca asimetriktir.

İşte bu piyasa başarısızlıkları yüzünden düzenlemeler ve kamusal müdahaleler gereklidir.

Mülkiyetin bir kısmı özelde de olsa kural ve denetimlerin kamu tarafından yapıldığı **sosyal içerikli bir piyasa sistemi daha toplumsal olabilir.**

20.yüzyılda siyasal çöküşler oldu. Faşizm, Nazizm, Sovyetizm, Mutlak Liberalizm. Yaşayanlar; Kapitalizm, Karma Modeller, Sosyal Demokrasiler.. Faşizm ve Nazizm totaliter rejimler idi.

Sovyetizm hem özgürlük yönünden hem de merkezi planlamanın statikliği nedeniyle yürüyemedi. Hızlı kalkınma üretmediler. İşsizliği büyük ölçüde önlediler. Görelî ve salt yoksulluğu önlediler ama **sistemin verimsizliği nedeniyle** bu sürdürülebilir olmadı. Yani kendi içinde adil ama bireyi tatmin etmeyen durumlar oluştu. Diğer yandan liberallerin yoksullarının refah düzeyi daha yüksek kaldı.

Mutlak ya da idealleştirilmiş, yüceltilmiş piyasacılık da işsizlik ve yoksulluk yaratması yüzünden küresel kriz üretti.

Sistemlerin amacı refahı yaratmak ve yaygınlaştırmaktır.

Bu noktada bizim de kuruluş felsefemizde var olan **karma modelin çok daha güvenilir, gerçekçi ve geçerli olduğu izlenimindeyim.**

Kamusal yönlendiricilik ve denetleyicilikle birlikte özel girişimciliğin ve yeniliğin toplumsal huzur ve refahta birleştirilmesi, giderek kaynaştırılması esas yaklaşım olmalıdır.

2-ABD, SOVYETLER VE TÜRKİYE’DE VERİMLİLİK

Sovyetlerin ilk kurucularından Gorbaçov’a kadar çoğu yöneticiler Sovyet Sisteminin yaşaması ve başarılı olmasını emek verimliliğinin yükseltilmesinde görmüşlerdir.

Lenin bir konuşmasında şunu söylemiştir:

“...İş gücünün verimliliği, son çözümlemede yeni bir toplumsal düzenin zaferi için en önemli, en birinci koşuldur. Sosyalizmin kapitalizmi nihai olarak yenmesi yeni ve çok daha yüksek bir işgücü verimliliği yaratmasına bağlı olacaktır.” (Aktaran Y. Küçük, Planlama, Kalkınma Ve Türkiye, 1978)

“...Sovyet yapısının kuvvetliliği son çözümlemede emeğin verimliliği ile ölçülür.”(Leon Trotski, İhanete Uğrayan Devrim, 1991)

Gorbaçov; “...üretkenlik her yıl yüzde 10 ve üzerinde yükseltilmezse başarılı olamayız, dünyadaki en yüksek düzeye ulaşamayız.”(M.Gorbaçov, Konuşmalar, Makaleler, 1988)

Prestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) girişiminin neden başlatılmış olduğu Gorbaçov tarafından tüm gerekçeleri ile uzun uzun anlatılmaktadır ve bunlar tamamen haklı gerekçeler olarak gözükmemektedir. Michail Gorbaçov’un “Perestroyka” (yeniden yapılanma) adlı kitabında belirttiğine göre, Sovyetler dünyanın en çok demir üreten, en zengin hammadde ve enerji yataklarına sahip olan ülkesi olmasına karşın, savurganlık ve verimli olmayan kullanım nedenleriyle bu ürünlere bile gereksinim duyar hale gelmiştir. Yine Sovyetler dünyanın en çok tahıl üreten ülkesi olmasına karşın, büyükbaş hayvan yemi olarak her yıl milyonlarca ton tahıl ithaleder duruma düşmüştür. Dünyada 1000 kişi başına en çok hekime sahip olmasına karşın, Sovyetler’de hastahane sıkıntısı başlamıştır. Venüse füze yollayabilen bir ülke, bilim ve tekniği günlük yaşama yansıtamaz duruma düşmüştür. Moral ve ideolojik değerler aşınmaya başlamıştır...

Rusya Devlet Başkanı **Medvedev**; “... Rus ekonomisinin sürdürülebilir olması için....**yeni teknoloji** ekonomisi inşa etmesi gerektiğini söyledi.”(13.11.2009, Cumhuriyet)

Başkan konuşmasında, “...Artık daha fazla bekleyemeyiz. Tüm endüstriyel altyapıyı modernize etme çalışmalarını başlatmamız gerekiyor. Ulusumuzun modern dünyada varlığını devam ettirmesi buna bağlı olacak” demiştir.

Hükümetin sadece verimliliğini artırmayı hedefleyen şirketlere yardımcı olmasını isteyen Başkan sürekli korumacılığa da karşı çıkmıştır.

Tablo 1’de Sovyetler Birliği’nde verimlilik 1928’de ABD’nin yüzde 16’sı civarındayken 1937’de, yani on yıl sonra yüzde 40’ına ulaşmıştır. Almanya’nın yüzde 44’ ü olan verimlilik yine on yıl sonra yüzde 97’sine ulaşmıştır.

Demek ki, bu dönemde (1928-1937) Sovyetlerde muazzam denilebilecek bir emek verimliliği artışı olmuştur.

2009 yılına gelindiğinde Rusya’da verimlilik ABD’ nin yüzde 36’sı durumundadır. (Tablo 2)

Rusya’da 2009 yılında verimlilik konusunda ABD ile arasında önemli bir açık bulunmaktadır. Bu düşündürücü bir noktadır.

Tablo:1. Verimlilik Karşılaştırması

ABD VE ALMANYA’NIN YÜZDESİ OLARAK SOVYET VERİMLİLİĞİ		
YILLIK VERİM		
YILLAR ABD’NİN ALMANYA’NIN		
1928	16,2	44,5
1932	26,1	60,4
1937	40,5	97,0

KAYNAK: SSSR'I KAPİTALİSTİÇESKİE STRAN, S.77

Aktaran; Y.Küçük, Sosyalist Açıdan Ekonomi Politik, Sf; 423

Tablo:2. Üretkenlik Karşılaştırması

Aşağıdaki tablo, (Tablo 3) IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü Raporu'nda yer alıyor. Dünyanın ekonomik görünümü ve Türkiye'nin bu görünümdeki yeri, en iyi bu tabloda gözlemlenebiliyor. Tabloda dikkat çeken noktaları sıralayayım: (1) Gelişmiş ekonomiler dünya nüfusunun yüzde 15'ine sahip oldukları halde gelirin yüzde 52,3'üne ve ihracatın yüzde 63,7'sine sahipler. (2) ABD, tek başına euro bölgesinden fazla GSYH üretiyor. Onun için de o krize girince ötekiler onu izliyor. (3) Çin, GSYH büyüklüğünde euro bölgesini yakalamak üzere. (4) Çin, ihracatta, Almanya'yı geçerek ABD'den sonra dünyanın en büyük ekonomisi durumuna gelmiş bulunuyor. (5) Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 6 gelişen ekonomiyi dışarı çıkarırsak geri kalan 144 gelişen ekonomi dünya nüfusunun yüzde 40'ına sahip olduğu halde GSYH'nin yalnızca yüzde 19,5'ini üretebiliyor. (6) 39 ağır borçlu ekonomi, nüfusun yüzde 9,1'ine sahip olduğu halde gelirin yalnızca yüzde 1,2'sini alabiliyor.

ABD dünya nüfusu içinde yüzde 4,5 'lik pay ile dünya üretiminin yüzde 20'sini gerçekleştirmiştir. Yani nüfus başına 4 birimlik üretim olmuştur.

Rusya 'da bu oranlar 2,1 ve 3,0 düzeyindedir. Türkiye'de 1,1 ve 1,2 dir.

Ülkelerin nüfus ve üretim payları da bir anlamda verimlilik göstergesi olabilir ama daha iyi üretkenlik ölçütü çalışan işçi ve yaratılan katma değer arasındaki ilişkiyi veren bilgilerdir.

Tablo:3. Ülkelerin Nüfus, İhracat Ve GSYİH Payları

Kaynak; IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Nisan 2011

Sovyetler Birliği'nin çözülmesinde kaynak kullanım verimsizlikleri için yayımlanan bir çalışmanın bulguları aşağıdaki makalede yer almıştır:

(Halit Suiçmez, *Sovyetler Birliği'nin Çözülmesinde "Verimsizlik" Problemi, Avrasya Etüdleri*, Sayı: 18, 111-126, (2000)

Kent Akademisi

KENT AKADEMİSİ

Journal of Urban Culture and Management | Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi

ICAM NETWORK | INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA NETWORK

Karadeniz Yazarlar ve Şairler Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Writers and Poets Association Publishing

Adres: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

For article submit: bilgi@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 | **Corporate GSM:** +90532 486 45 03

www.kentakademisi.com | <http://dergipark.gov.tr/kent>